

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ ФАХІВЦЯ З ЕКОНОМІКИ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ОБҐРУНТУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ РІШЕНЬ

Розкрито сутність компетенції, її види. Показана роль навчальної дисципліни «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків» у формуванні компетенції фахівця з економіки підприємства.

Ключові слова: компетенція, знання, вміння, навички, компетентність, обґрунтування господарських рішень.

Раскрыта сущность компетенции, ее виды. Показана роль учебной дисциплины «Обоснование хозяйственных решений и оценивание рисков» в формировании компетенции специалиста по экономике предприятия.

Ключевые слова: компетенция, знания, умения, навыки, компетентность, обоснование хозяйственных решений.

Essence of competency and its aspects are disclosed. The role of the educational course named «Substantiation of economic decisions and risks estimation» in formation of a specialist competency in enterprise economics is revealed.

Keywords: competency, knowledge, abilities, skills, competence, substantiation of economic decisions.

У вищих навчальних закладах України в рамках запровадженої Європейської Кредитно-Трансферної Системи (ECTS) здійснюється багаторівнева підготовка економістів – бакалаврів і магістрів, більша увага приділяється формуванню творчої особистості майбутнього фахівця. Головною метою української системи освіти, яка визначена Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті, є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, забезпечення високої якості освіти випускникам вищої школи. Однією з основних вимог до сучасного фахівця, здатного до активних та нестандартних дій під час професійної діяльності, є вимога якості його професійних знань, умінь та навичок.

Переважає більшість науковців і практиків в галузі освіти переконані, що підготовка фахівців у будь-якій сфері повинна здійснюватися на новій концептуальній основі в рамках компетентного підходу. Визначальними категоріями такого підходу в освіті є поняття компетенції та компетентності, які в педагогічній науці досить ґрунтовно досліджуються.

Орієнтація на освоєння узагальнених знань, умінь і способів діяльності була провідною в роботах В.В.Давидова, П.Я.Гальперина, В.Д.Шадрикова, П.М.Ерднієва, І.С.Якиманської. Компетентності та компетенції розглядаються як основні одиниці оновлення змісту освіти. Визначення і склад цих одиниць оновлення професійної освіти містяться в роботах В.І.Байденко, І.О.Зимньої, Г.І.Ібрагімова, В.А.Кальней, А.М.Новикова, М.В.Пожарської, С.Є.Шишова, А.В.Хуторського та інших. Однак на сьогодні немає однозначності щодо тлумачення сутності цих понять.

У працях цих та інших педагогів можна знайти детальні розробки процесу підготовки майбутніх фахівців, але лише у загальнопедагогічному аспекті. Однак необхідно, на нашу думку, детальніше зупинитися на формуванні професійно значущих знань, умінь та навичок саме майбутніх економістів, що й зумовило актуальність даної статті.

Метою статті є уточнення поняття компетенції, розкриття ролі окремих дисциплін циклу професійної підготовки у формуванні компетенції майбутніх фахівців з економіки підприємства.

Освіта, орієнована на компетенції (competence-based education – CBE), формувалась в 70-і роки в Америці у загальному контексті запропонованого Н.Хомським в 1965 році поняття «компетенція» стосовно до теорії мови, трансформаційної граматики [4]. Формування нової парадигми результату освіти передбачало, що в якості загального визначення такого інтегрального соціально-особистісно-поведінкового феномена як результату освіти в сукупності мотиваційно-ціннісних, когнітивних складових і виступило поняття «компетенція/компетентність».

Тлумачення поняття компетенції наводиться у словниках [7, с.595; 8, с.874; 11, с.289; 12, с.613; 14, с.358]. Загальним для них є їхня змістова основа: знання, які повинна мати особа; коло питань, в яких особа повинна бути обізнана; досвід, необхідний для успішного виконання роботи у відповідності з установленими правами, законами, статутом. Знання, коло питань, досвід подані як узагальнені поняття, що не стосуються конкретної особи, які не є її особистісною характеристикою.

Аналіз визначень поняття компетенції, що зустрічаються в педагогічній літературі [1, с.5; 2, с.9; 3, с.3; 15, с.38], дозволяє виділити ключові слова, що характеризують феномен компетенції: приналежність по праву, тобто коло питань, в яких дана особа володіє пізнаннями, досвідом, що дозволяє судити про що-небудь; коло повноважень, наданих законом, статутом або іншим актом конкретному органу або посадовцю; це предметна галузь, в якій індивід добре обізнаний і в якій він виявляє готовність до виконання діяльності; знання, досвід в тій або іншій галузі; особливий інформаційний ресурс індивіда, організації; інтегрована сукупність характеристик (знання, уміння, навички, здібності, мотиви, переконання, цінності), що забезпечує виконання професійної діяльності на високому рівні і досягнення певного результату; базова характеристика особи; деякі внутрішні, потенціальні психологічні новоутворення, які потім виявляються в діяльності; інтегративна характеристика якості підготовки випускника, категорія результату освіти.

Термін “компетенція” використовується також для позначення інтегрованої характеристики якості випускника, є категорією результату освіти у вигляді досвіду чотирьох типів: 1) досвіду пізнавальної діяльності, зафіксованого у формі знань; 2) досвіду здійснення відомих способів діяльності у формі умінь діяти за зразком; 3) досвіду творчої діяльності у формі умінь приймати ефективні рішення в проблемних ситуаціях; 4) досвіду здійснення емоційно-ціннісних ставлень у формі особистісних орієнтацій [3].

Таким чином, компетенція розглядається одночасно в трьох сенсах: 1) як коло питань, в яких особа повинна бути обізнана; коло повноважень, делегованих суб'єкту (посадовцю, органу управління, групі і т.п.); 2) як досвід, інформаційний ресурс, знання в певній предметній галузі, якими володіє суб'єкт; 3) як соціально задана вимога до підготовки особи у певній сфері.

Компетенція (від. лат. *competencia* - коло питань, з якими людина добре обізнана, володіє знаннями і досвідом) - це інтегрований результат опанування змістом вищої освіти, який виражається в готовності студента використовувати засвоєні знання, уміння, навички, а також способи діяльності у конкретних життєвих ситуаціях для розв'язання практичних і теоретичних задач. Компетенція - сукупність знань, вмінь і навичок, набутих упродовж навчання і необхідних для виконання певного виду професійної діяльності. Знання - результат процесу пізнавальної діяльності, її перевірене суспільною практикою і логічно впорядковане відображення в свідомості людини. Уміння (навички) — здатність належно виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок; передбачає використання раніше набутого досвіду, певних знань; без останніх немає умінь. Навичка - дії, що виконуються під час здійснення певної діяльності, які завдяки численним повторенням стають автоматичними і виконуються без свідомого контролю. Професійні навички майбутніх економістів – це спрямовані на виконання професійних завдань, доведені до автоматизму практичні дії, що відбуваються свідомо і формуються на основі набутих раніше теоретичних знань та умінь.

Компетенція є інтегральним результатом взаємодії таких компонентів [6]: мотиваційного (виражає глибоку зацікавленість у даному виді діяльності); цільового (пов'язаного з умінням визначати особисті цілі, усвідомленим конструюванням конкретних дій, вчинків, які забезпечать досягнення бажаного результату діяльності); орієнтаційного (передбачає урахування зовнішніх і внутрішніх умов діяльності); функціонального (передбачає здатність використовувати знання, уміння, способи діяльності та інформаційну грамотність як базис для формування власних можливих варіантів дії, прийняття рішень); контрольного (передбачає наявність чітких вимірювачів процесу і результатів діяльності); оцінного (пов'язаного із здатністю до самоаналізу; адекватного самооцінювання своєї позиції, конкретного знання).

Розрізняють такі види компетенцій: навчально-пізнавальна компетенція – це сукупність вмінь і навичок пізнавальної діяльності; інформаційна компетенція – це здатність самостійно шукати, аналізувати, відбирати, опрацьовувати і передавати необхідну інформацію; комунікативна компетенція – це володіння

навичками взаємодії з оточуючими людьми, вміння працювати в групі; знайомство з різними соціальними ролями.

Володіння людиною відповідною компетенцією позначається терміном "компетентність". Компетентність - знання, уміння, навички та досвід, які формують професійні властивості фахівця для якісного виконання ним професійних функцій. Головною особливістю компетентності як педагогічного явища є те, що компетентність - це не специфічні предметні вміння та навички, абстрактні загальнопредметні операції, а конкретні життєві вміння та навички, необхідні людині будь-якої професії, будь-якого віку.

Трансформація економіки в господарський механізм ринкового типу потребує якісно нового підходу до розв'язання економічних і організаційних питань господарської діяльності підприємств усіх форм власності і господарювання. Це зумовлює необхідність озброєння фахівців з економіки новітніми методами оцінки та аналізу економіки підприємства, адаптованими до вимог ринкових відносин, сучасними методологією і методикою прийняття рішень з управління виробництвом. Сучасний фахівець з економіки, передбачаючи потік майбутніх можливих змін, створює таке поле інновацій, яке повинне забезпечити стійкість підприємства як соціально-економічної системи. Ці обставини обумовили зміщення акцентів підготовки економістів в сторону практичних навичок, максимальної адаптації вмінь та навичок студента до існуючих умов майбутньої професійної діяльності.

Документами, в яких зібрано інформацію про усі необхідні професійні компетенції майбутніх економістів, є освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ), освітньо-професійна програма (ОПП) та навчальний план напряму підготовки. Програма підготовки бакалавра з економіки підприємства ґрунтується на його освітньо-кваліфікаційній характеристиці [10]. Цей документ визначає: 1) виробничі функції, типові завдання діяльності фахівця та вміння, якими він повинен володіти; 2) здатності фахівця розв'язувати проблеми і завдання соціальної діяльності та необхідні для цього вміння. До виробничих функцій фахівця освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр" відносять такі функції: аналітична, планова, організаційна, обліково-статистична, контрольна, інформаційна.

Наведемо типові завдання діяльності фахівця освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» та вміння, якими він повинен володіти, стосовно тих функцій, що відповідають змісту навчальної дисципліни «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків».

У плановій функції передбачені такі типові завдання діяльності та вміння:

1) інформаційно-аналітична підтримка процесів розроблення загальних і функціональних стратегій підприємства (вміння здійснювати ресурсне обґрунтування певних аспектів реалізації стратегії підприємства);

2) розроблення показників довгострокових і поточних планів підприємства (вміння конкретизувати певні аспекти стратегії підприємства у відповідних показниках довгострокових планів, проводити їх ресурсне обґрунтування).

В організаційній функції передбачені такі типові завдання діяльності та вміння:

1) поєднання та оптимізація всіх видів ресурсів для цілеспрямованої діяльності підприємства (вміння обґрунтовувати напрями адаптації операційної системи підприємства чи його підрозділів до певного рівня її завантаження; виявляти та встановлювати можливості оптимізації матеріальних потоків підприємства; обґрунтовувати форми організації виробництва і праці);

2) організація процесів управління, прийняття господарських рішень і контроль за їх виконанням. Формувати інформаційне забезпечення управління підприємством чи його підрозділами (вміння обґрунтовувати альтернативні варіанти управлінських рішень, готувати інформаційну базу щодо виконання управлінських рішень, обґрунтовувати внутрішні трансфертні ціни з урахуванням економічного статусу підрозділів);

3) розроблення ефективних систем мотивації та оплати праці персоналу (вміння обґрунтовувати раціональні форми і системи оплати праці з урахуванням конкретних умов діяльності працівників, розробляти систему участі працівників у прибутку підприємства).

Серед здатностей фахівця розв'язувати проблеми і завдання соціальної діяльності варто виділити здатність урахувати основні економічні закони у процесі професійної діяльності. Для цього необхідні вміння прогнозувати оптимальні витрати на виробництві та максимальні прибутки за короткотерміновий та довготерміновий періоди; визначати ціну та обсяг виробництва в умовах конкуренції; на основі аналізу наявних економічних та природних ресурсів, застосовуючи моделі альтернативних витрат, за допомогою зіставлення та порівняння визначати альтернативні варіанти використання економічних ресурсів.

Навчальна дисципліна «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків» має сформувати ряд загальних (універсальних, ключових) компетенцій, які повинен демонструвати бакалавр з економіки підприємства, а саме: системність мислення, здатність до вирішення проблем, спроможність приймати обґрунтовані рішення в умовах невизначеності та ризику.

Вивчивши дисципліну студенти повинні знати: основні поняття та категорії обґрунтування господарських рішень та оцінювання підприємницьких ризиків; системну методологію та технологію обґрунтування господарських рішень; основні принципи й підходи до обґрунтування господарських рішень в умовах невизначеності та ризику; методичні основи якісного та кількісного аналізу підприємницьких ризиків; теоретичні аспекти ризик-менеджменту та напрями регулювання підприємницьких ризиків.

Засвоївши навчальний матеріал дисципліни в повному обсязі, студент набуває таких вмінь: реалізовувати етапи системного алгоритму обґрунтування господарських рішень; застосовувати сучасні наукові методи і моделі прийняття господарських рішень на основі системи показників їхнього економічного обґрунтування; визначати шляхи покращення якості та підвищення ефективності господарських рішень; обґрунтовувати господарські рішення в умовах багатокритеріальності, невизначеності та ризику; аналізувати ефективність інвестиційних і фінансових рішень; ідентифікувати, аналізувати та оцінювати ризик, використовуючи комп'ютерну техніку та програмно-

математичні комплекси; визначати напрями та методи регулювання господарських ризиків на підприємстві; використовувати інструменти зменшення та оптимізації підприємницьких ризиків.

Таким чином, компетенція – деяка відчужена, наперед задана вимога до підготовки особи (властивості або якості, потенційні здатності особи), наперед задана вимога щодо знань та досвіду діяльності у певній сфері. Результатом вивчення дисципліни «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків» є набір універсальних (ключових) та спеціальних (професійних) компетенцій, який включає в себе знання, вміння, навички, які має продемонструвати студент. Компетентним можна стати опановуючи певні компетенції і реалізуючи їх у досвіді конкретної діяльності.

Досягти успіху у професійній кар'єрі можливо лише за умов конкурентоспроможності випускника на ринку праці. Одним із першочергових завдань системи професійної освіти є підготовка такого фахівця, який має високий рівень професійної компетентності. Дослідженню моделі компетентності економіста, яка включає фахову, інтелектуальну, творчу, моральну, комунікативну, інформаційну складові, будуть присвячені подальші розробки автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байденко В.И. Концептуальная модель государственных образовательных стандартов в компетентностном формате (дискуссионный вариант): Материалы ко второму заседанию методологического семинара. – М.: Издательский центр проблем качества подготовки специалистов. – 2004. – 19с. [Электронный ресурс]. – http://www.rc.edu.ru/rc/bologna/works/baidenko_11_sod.pdf.

2. Бондар С. Компетентність особистості інтегрований компонент навчальних досягнень учнів // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – с.8-9.

3. Головань М.С. Компетенція і комкомпетентність: досвід теорії, теорія досвіду. [Електронний ресурс]. http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/111/1/Holovan_3.pdf.

4. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования. - [Электронный ресурс]. – Интернет-журнал "Эйдос". - 2006. - 5 мая. <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>.

5. Кустовська І.М. Формування професійно значущих умінь та навичок як основна складова процесу підготовки майбутніх економістів. [Електронний ресурс].- http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk/2008_03/kustovska.pdf

6. Мойсеюк Н. Педагогіка.-[Електронний ресурс].- http://pidruchniki.ws/16930803/pedagogika/kompetentsiya_sut_struktura_osnovni_v_idi.

7. Новейший энциклопедический словарь. М.: “Изд-во АСТ”; “Изд-во Астрель”; ООО “Транзиткнига”, 2004. - 1424 с.

8. Новий тлумачний словник української мови (у трьох томах). том 1, А – К / Укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. – Київ: Вид-во “АКОНІТ”, 2006. – 926 с.

9. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків. Робоча

програма навчальної дисципліни для студентів за напрямом підготовки 6.030504 «Економіка підприємства». – Рівне: НУВГП, 2011.- 25 с.

10. Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра. Галузь знань 0305 «Економіка і підприємництво» напряму підготовки 6.030504 «Економіка підприємства» (Варіативна частина). – Рівне: НУВГП, 2011. – 54 с.

11. Ожегов С.И. Словарь русского языка: 70000 слов / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – 23-е изд., испр. – М.: Русский язык, 1990. – 917 с.

12. Рибак В. Готуємо фахівців-економістів // Освіта України. – 2004. – №№44-45. – 8 черв. – С.12-20.

13. Советский энциклопедический словарь. 3-е изд. М.: Советская энциклопедия, 1984. -1600 с.

14. Современный толковый словарь русского языка / Сост. Л. Прокофьева. – СПб.: Норинт, 2005. – 960 с.

15. Ушаков Д.Н. Толковый словарь современного русского языка / Под ред. Татьянченко Н.Ф. М.: Альта-Пресс, 2005. – 1216 с.

16. Фролов Ю.В., Махотин Д.А. Компетентностная модель как основа оценки качества подготовки специалистов // Высшее образование сегодня, 2004. - № 8. – с. 34-41.

17. Черемис І. Нові вимоги до спеціаліста: поняття компетентності й компетенції // Вища освіта України. – 2006. - № 2. – с. 84-88.